

PROLEGOMENA

Lectori salutem

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO¹: O NUŽNOSTI ADEKVATNE DRŽAVNE REAKCIJE NA KRIMINAL

*Onaj ko uređuje zakone jedne države
mora znati da će ljudi delati prema
svojim slabostima svaki put
kad osete za to slobodu.²*

Niccolò Machiavelli

Kao što je bez sumnje dobro poznato, dragi čitaoče, od svake kredibilne stručne ili naučne rasprave o tome kako bi institucije države trebalo da reaguju na kriminal, očekuje se da ponudi i

¹ Marcus Tullius Cicero: *De Legibus* (III: 3: 8)

² Machiavelli (1502) *Del modo tenuto dal duca Valentino nell' ammazzare Vitellozzo Vitelli, Oliverotto da Fermo, etc.*

plauzibilne odgovore na pitanje o osnovnim faktorima rizika za porast kriminala što je socijalni problem od ogromnog značaja *grosso modo*. Globalno posmatrano, u poslednje tri dekade kriminal je porastao za dvadeset procenata, a violentni kriminal za trideset; iako statistička aproksimacija, ovaj problem je važan u svim državama i društvima i zahteva sistemsko rešavanje. U tom kontekstu, nepotrebno je objašnjavati zašto je harmonizacija sa evropskim standardima *conditio sine qua non* za efikasnu državnu reakciju i strategiju sprečavanja kriminala.

Kriminal je multidimenzionalna socijalna aberacija a različiti oblici kriminala imaju i specifične i pojedinačne uzroke i determinante. Dobro kontrolisane studije kriminala u različitim društvenim i kulturnim sredinama pokazuju da konkretni socijalni, psihološki, ekonomski i politički faktori posebno pogoduju njegovom porastu. Upadljive socijalne razlike, siromaštvo, nezaposlenost, vanredne situacije kao što su ratovi i katastrofe, civilizacijsko i kulturalno zaostajanje, perpetuirajuće ili konstantne političke i ekonomske krize, korumpirana i kriminalizovana vlast, institucionalna dezorganizovanost su neki od faktora rizika za porast stope kriminala. Stanja društvenih dezorganizacija karakteriše ne samo raspad neformalnog sistema vrednosti i raspad hijerarhije vrednosti, već i slabljenje formalnog sistema, što razara socijalnu koheziju i normativni sistem i stvara uslove za produkciju i ekspanziju kriminala.

Lombrozov učenik Enriko Feri sugerije da kriminal ima predominantno društvene korene, da potiče od socijalnih anomalija, kao i da mere represije same po sebi ne dovode do sprečavanja kriminala, što će tokom dvadesetog veka postati popularna paradigma u objašnjenju uzroka kriminala. Ferijeve ideje je tokom XX veka filozofsko-teorijski razradila krivično-pravna škola nove društvene odbrane u ideji da se društvo ne može zaštititi od kriminala isključivo krivično-kaznenim merama. Uključivanjem relevantne naučne evidencije o čovekovoj prirodi i etiologiji kriminala, fundamentalni cilj kazne i sankcije se definiše kao resocijalizacija počinioca krivičnog dela. Koncept resocijalizacije je, sa druge strane, pretrpeo različite kritike pre svega od strane psihologa i postao predmet racionalne naučne skepse ne samo u teoriji već i u relevantnim istraživanjima prvenstveno u oblasti

psihologije kriminala. Budući da bi eventualna polemika o ovoj temi nadilazila namere i pretenzije ovog uvoda, to neće biti predmet detaljnije analize.

Krivično pravo i njegovi instituti, norme i mere jesu nužne u namerama da se kriminal redukuje, ali ne i dovoljne. Jasno je da efikasne društvene i državne reakcije na kriminal nema bez društvenih reformi niti bez sistemskog i institucionalnog suprotstavljanja kriminalu u kojem će nosioci političke i ekonomske moći biti inicijatori i akteri borbe protiv kriminala, a ne njegovi saučesnici.

U hrestomatiji koja je pred vama, dragi čitaocu, raspravlja se o problemima kriminala, kažnjavanja, državne reakcije na kriminal u normativnoj i socijalnoj sferi kao harmonizaciji sa evropskim standardima.

U inspirativnoj i odlično argumentovanoj uvodnoj raspravi dr *Milana Škulića*, redovnog profesora Pravnog fakulteta u Beogradu, pod naslovom Osnovni evropski standardi u krivičnom postupku Srbije, kojom započinjemo ovu Hrestomatiju, autor analizira pojam evropskih standarda koji važe za krivični postupak sa emfazom na poseban značaj za zemlje koje pripadaju Savetu Evrope, Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i odluku Evropskog suda za ljudska prava. U radu se analiziraju osnovni krivičnoprocesni mehanizmi kojima se omogućava odgovarajući uticaj odluka ESLJP na domaći krivičnoprocesni sistem, pri čemu se ti mehanizmi diskutuju kako sa stanovišta Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine, tako i ZKP-a iz 2011. godine. Deo teksta je posvećen pravu na pravično suđenje kao osnovnom sadržaju člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i osnovnim normama koje se u krivičnom procesnom pravu Srbije zasnivaju na načelu pravičnog vođenja krivičnog postupka. U tekstu autor navodi i niz važnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava, u odnosu na ljudska prava i slobode u krivičnom postupku se objašnjava kako takve odluke utiču na krivičnoprocesni sistem Srbije. U radu se iznosi i kritika novog Zakonika o krivičnom postupku Srbije iz 2011. godine, za koji se objašnjava da je u mnogim konkretnim aspektima sporan sa stanovišta zaštite ljudskih prava i "evropskih standarda", kao i da su neke njegove

odredbe protivustavne, što se odnosi čak i na pravila koja su načelne koncepcijske prirode. U zaključku se posebno navodi da čisto adverzijalno konstruisan krivični postupak u Srbiji kao zemlji koja ima višedecenijsku tradiciju potpuno drugačijeg tipa krivičnog postupka, a što bi podrazumevalo da okrivljeni bude "ravnopravni takmac" javnom tužiocu u dokazivanju, u mnogim konkretnim slučajevima, može sasvim realno dovesti do kršenja prava okrivljenog na pravičan krivični postupak, odnosno biti u suprotnosti s članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

U tekstu pod naslovom Zaštita ljudskih prava u postupku pretresanja stana, prostorija i lica autori, akademik dr *Miodrag N. Simović*, redovni profesor Pravnog fakulteta u Banja Luci i potpredsednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i dr *Marina M. Simović*, docent na Fakultetu pravnih nauka u Banja Luci, diskutuju postupak pretresanja stana prostorija i lica, i to u kontekstu mešanja u poštovanje prava na dom, privatni život i prepisku iz člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Kao polazište u radu se koristi stanovište Evropskog suda za ljudska prava da države potpisnice ove konvencije mogu smatrati nužnim da radi pribavljanja fizičkih dokaza za neko krivično delo pribegavaju merama kao što su pretresanje i plenidba imovine. Mada ovakve mere, u normalnim okolnostima, predstavljaju mešanje u prava pojedinca prema prvom stavu člana 8. Evropske konvencije (porodični i privatni život ili dom), razlozi kojima se opravdavaju takve mere moraju biti relevantni i dovoljni i proporcionalni cilju koji se želi ostvariti. U protivnom, kazuju autori, svaki zahtev za pretres bilo koga i bilo čega smatrao bi se opravdanim uz minimum stepena sumnje o učinjenom krivičnom delu, pa bi sudska kontrola postojala samo "formalno", bez efektivne zaštite, odnosno izgubio bi se smisao zakonske kontrole i opravdanosti izdavanja naredbe koju vrši sud. U tom kontekstu, koautori su prikazali stanje zakonodavne regulative u Bosni i Hercegovini o pretresanju stana, prostorija i lica, kao i relevantne odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. U pravnom sistemu Bosne i Hercegovine načelno je prihvaćeno formalno razlikovanje u širem smislu, pa se za radnje koje sadržajno znače manji obim uobičajeno koristi pojam pregled, a za veći obim pojam pretresanje. Pregled je radnja namenjena otkrivanju okolnosti dostupnih ljudskim čulima na objektu pregleda, bez delovanja

na stvarno stanje tog objekta. Autori analiziraju i pretresanje i privremeno oduzimanje predmeta u pravu SAD u svetlu značenja Četvrtog amandmana na Ustav SAD.

Članak autora dr *Nataše Mrvić - Petrović*, naučnog savetnika Instituta za uporedno pravo i redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu, posvećen Prilagođavanju krivičnog zakonodavstva Republike Srbije evropskim standardima zaštite prava žrtava krivičnih dela predstavlja zanimljivu i važnu raspravu o sadržaju najvažnijih dokumenata Saveta Evrope i Evropske unije koji se tiču zaštite prava žrtava u krivičnom postupku. Standardi se odnose na poboljšanje položaja žrtava u krivičnom postupku i ujednačavanja uslova za ostvarivanje prava na naknadu štete u državama članicama. Rešenja prihvaćena u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije odgovaraju standardima Saveta Evrope, ali je problem njihova nedovoljna primena u praksi. *De lege ferenda* bi takva rešenja morala da budu menjana radi prilagođavanja direktivama Evropske unije, pre svega u vezi sa ostvarivanjem prava žrtava na naknadu štete.

U tekstu pod naslovom Pravo na pravično suđenje u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije, autora dr *Vojislava Đurđića*, redovnog profesora Pravnog fakulteta u Nišu, raspravlja se o evropskim pravnim standardima relevantnim za pravo na pravično suđenje i njihovoj implementaciji u srpsko krivičnoprocesno zakonodavstvo. Autor analizira doktrinarno shvatanje pravnih standarda i prikaz evropskih pravnih standarda koje involvira pravo na pravično suđenje, da bi u tako postavljenim granicama kritički analizirao zakonska rešenja procesnog kodeksa iz 2011. godine. Usled ukidanja supsidijarne tužbe dovedeno u je pitanje ostvarivanje prava na pristup sudu, posmatrano sa stanovišta zaštite prava oštećenog. Uskraćivanjem prava okrivljenom da zatraži sudsku zaštitu prilikom pokretanja istrage isključeno je pravo na delotvorno pravno sredstvo i ustavna garancija da o osnovanosti pokretanja krivičnog postupka odlučuje sud. U radu se analizira i činjenica da nova zakonska regulativa prava okrivljenog da učestvuje u postupku koji se vodi protiv njega nije u skladu sa evropskim pravnim standardima, budući da je predviđeno da se istraga, u zakonu eksplicitno definisana kao prva faza krivičnog postupka u užem smislu, može voditi i protiv nepoznatog učinioca.

Autor takođe sugeriše da nametanje obaveze odbrani da mora podneti dokaze u određenom roku, kako bi uopšte bili izvedeni na glavnom pretresu, predstavlja iznuđivanje dokaznih radnji okrivljenog, što je u disharmoniji sa pretpostavkom nevinosti, a zabrana da na glavnom pretresu izvede nenajavljene dokaze predstavlja grubo kršenje prava na odbranu. U ovom radu autor ukazuje i da ograničenja načela neposrednosti i načela kontradiktornosti omogućuju da se sudska odluka zasniva na dokazima koje javni tužilac ili policija izvedu u istrazi, čak i bez prisustva okrivljenog i njegovog branioca, i tako potire "jednakost oružja", bez koje nema pravičnog postupka.

Prof. dr *Zorica Mršević*, naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu u izuzetno inspirativnom i zanimljivom tekstu pod naslovom Kriminologija uličnih grafita ukazuje na važan fakt da kriminološki pristup grafitima mržnje pripada tzv. kriminologiji svakodnevnih tema i sadrži etiološku i fenomenološku kao i kriminalno-političku analizu grafita mržnje kao podvrste govora mržnje. Budući da se radi o zakonski kažnjivim delima, oni se posmatraju kao kriminološki fenomen smešten u širi društveni kontekst tolerisanog nasilja. Fenomenološki pristup omogućuje deskriptivnu analizu suštine grafita mržnje, semantičku analizu, isticanje diskriminativnih atributa po kojima se razlikuju od nekih drugih sličnih oblika ulične umetnosti, indikacija kada se oni javljaju, ko su njihovi neposredni autori a ko eventualno arhitektae koje iza njih stoje, na koga su usmereni, kojoj ciljnoj grupi teže da komuniciraju svoje psihološke poruke, koje efekte proizvode kao specifična podvrsta verbalnog nasilja etc. Dr Mršević u ovoj raspravi pokazuje zavidan nivo intelektualne i naučne radoznalosti i kreativnosti u iznalaženju odgovora na citirana pitanja. Kriminalno politički aspekt, kao diskurs na temu zakonodavne politike suzbijanja tog vida kriminala sadrži elemente definisanja adekvatne društvene reakcije na ovaj vid verbalnog nasilja.

U delu hrestomatije pod naslovom Harmonizacija maloletničkog krivičnog zakonodavstva i prakse u Republici Srbiji sa evropskim standardima autora dr *Ivane Stevanović*, naučnog saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, se insistira na tome da prilagođavanje pravosuđa treba da bude primerenije deci što jeste deo definisane Agende Evropske unije o pravima deteta i predstavlja jedan

od najvažnijih standarda u oblasti prava deteta. Na ustanovljavanju "pravosuđa po meri deteta" posebno insistiraju i novousvojene preporuke i standardi u okviru Saveta Evrope. Dr Stevanović u svom tekstu posebnu pažnju posvećuje koracima koje Republika Srbija čini na daljem usklađivanju maloletničkog krivičnog zakonodavstva i prakse sa evropskim standardima, ali i na važne probleme koji postoje u primeni normativnog okvira u praksi, kao i na planove za njihovo rešavanje. Srbija kao članica Saveta Evrope teži unapređenju maloletničkog krivičnog zakonodavstva i prakse u okviru jedinstvenog pravosudnog sistema kojigarantuje poštovanje i delotvorno sprovođenje svih prava deteta na najvišem mogućem nivou.

U radu Kazna maloletničkog zatvora kao mera državne reakcije u suzbijanju kriminaliteta maloletnika dr *Dragan Jovašević*, redovni profesor Pravnog fakulteta u Nišu, diskutuje o činjenici da su od najstarijih vremena maloletnici kao učinioci krivičnih dela bili tretirani na isti način kao i punoletna lica. Oni su nazivani "zločinci u malom". Stoga je, insistira autor, očekivano da se i prema maloletnicima u dugoj pisanoj pravnoj istoriji primenjuje sistem kazni identičan kao i za punoletna lica, pri čemu je postepeno otupela oštrica krivičnopravne represije prema njima, pa su im u zakonu propisane kazne ublažavane u većoj ili manjoj meri. Tek krajem 19. i u 20. veku se za maloletnike primenjuju posebne vrste krivičnih sankcija. Među njima poseban značaj imaju vaspitne mere. No, pored i umesto vaspitnih mera, prema maloletnicima koji pokazuju visok stepen "vaspitne zapuštenosti", a koji su učinili teška krivična dela, sva savremena krivična zakonodavstva predviđaju i posebnu vrstu kazne – kaznu maloletničkog zatvora.

Rad mr *Sretka Jankovića*, sudije Apelacionog suda u Beogradu Kaznena politika sudova za krivično delo teške krađe ukazuje na značaj individualizacije kazne u krivičnom postupku. Autor sugeriše da krivično delo teške krađe predstavlja kvalifikovani (teži) oblik krađe. Ovo krivično delo poznaju najstariji zakonic, kao što su Hamurabijev zakonik, Zakonik XII tablica i drugi, a prisutno je i u svim kasnijim zakonicima od Starog veka do danas. Kada je u pitanju Srbija, Dušanov zakonik, iako ne definiše pojam krađe, krađu poznaje kao zaseban institut i predviđa veoma strogu kaznu ne samo za lopova,

već i za selo u kojem je lopov zatečen, odnosno za lica koja ga kriju; a on je jedan od retkih srednjovekovnih zakonika koji ne poznaje ni jedan poseban oblik krađe. U Kazniteljnom Zakoniku za Knjaževinu Srbiju iz 1860. godine teška krađa je propisana kao posebno krivično delo, a sam zakonik definiše i neke pojmove kao što je "zatvoreni prostor", i dr. Svi kasniji zakonici u Srbiji propisuju tešku krađu kao posebno krivično delo. KZ Srbije iz 2006. godine sa kasnijim izmenama i dopunama, krivično delo teške krađe propisuje u članu 204. Ova odredba sadrži osnovni oblik (stav 1.), kvalifikovani oblik (stav 2. i 3.). Osnovni oblik ovog krivičnog dela postoji kada učinilac krađe (iz člana 203. KZ) izvrši krađu pod nekom od kvalifikatornih okolnosti, kao što su: 1) obijanje ili provaljivanje zatvorenih zgrada, soba, kasa, ormara ili drugih zatvorenih prostorija ili savlađivanjem mehaničkih, elektronskih i drugih većih prepreka; 2) od strane grupe; 3) na naročito opasan ili na naročito drzak način, etc. Prvi kvalifikovani oblik postoji, ako vrednost ukradenih stvari prelazi iznos od 450.000,00 dinara, ili ukradena stvar predstavlja kulturno ili prirodno dobro. Drugi kvalifikovani oblik postoji ako je delo iz stava 1. izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe ili ako vrednost ukradene stvari prelazi 1.500.000,00 dinara. Za osnovni oblik krivičnog dela i prvi kvalifikovani oblik propisana je kazna zatvora od jedne do osam godina, a za drugi kvalifikovani oblik kazna zatvora od dve do deset godina. Pre Krivičnog zakonika iz 2006. godine, za krivično delo teške krađe (član 166. KZ RS) za osnovni oblik i prvi kvalifikovani oblik bila je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina, a za drugi kvalifikovani oblik kazna zatvora od najmanje tri godine (tj. od 3 do 15 godina zatvora).

U tekstu pod naslovom Ekološka krivična dela i harmonizacija sa evropskim standardima dr *Vladan Joldžić*, naučni savetnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, definiše područje razvoja onog dela osnovnog krivičnog zakonodavstva koje tretira probleme kazneno pravne zaštite prava čoveka na zdravu životnu sredinu, protekcije nje same ali i materijalno pravnim osnovama, zakonskim i podzakonskim, bez kojih i nije moguće formirati niz neophodnih ekoloških krivičnih dela, među njima i onih najtežih, pa tako i unutar osnovnog krivičnog zakonodavstva Republike Srbije. Autor ukazuje na vezu između standarda od značaja za konkretnu

oblast, formiranih unutar država članica EU, od toga jednog dela i ugrađenih u zakonodavstvo Republike Srbije, ali i neophodnost daljeg razvoja Glave 24. Krivičnog zakonika Republike Srbije.

U članku koautora dr *Tanje Kesić*, docenta Kriminalističko-policijske akademije, dr *Tijane Šurlan*, docenta Kriminalističko-policijske akademije i dr *Milana Žarkovića*, redovnog profesora Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu, pod naslovom Položaj žrtve pred međunarodnim krivičnim sudovima analizira se pravo na pravično suđenje i procena pravila usmerenih na uspostavljanje i garanciju ravnopravnosti stranaka u krivičnom postupku (*equality of arms*) koji se sve češće razmatraju i u kontekstu rasprava usmerenih ka redefinisaju položaja žrtve u krivičnom postupku. Postojeće razlike u pravnom položaju žrtve u nacionalnim krivičnim postupcima uticale su i na formiranje ne baš jedinstvenog pristupa ovim problemima u kontekstu međunarodnog krivičnog pravosuđa. Traganje za rešenjima dodatno je komplikovano činjenicom da međunarodna krivična dela, po pravilu, podrazumevaju i veliki broj izvršilaca i veliki broj žrtava. U velikom broju slučajeva postoje i *de facto* nepremostive prepreke za pouzdano pronalaženje i identifikovanje kako smrtno stradalih tako i žrtava koje su preživele. Posledično, praktično je nemoguće identifikovati, pronaći, saslušati, a potom i obešteti sve žrtve. Autori su analizirali i rešenja koja su kroz svoju praksu primenjivali i dograđivali Međunarodni tribunal za gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava izvršene na tlu bivše SFRJ (ICTY) i stalni sud sa međunarodnom krivičnom nadležnošću – Međunarodni krivični sud.

Dr *Sanja Čopić*, naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja i mr *Slobodan Čopić*, MUP RS, Uprava granične policije u članku pod nazivom Suzbijanje visokotehnološkog kriminaliteta: međunarodni standardi i nacionalno zakonodavstvo Srbije pišu o razvoju modernih tehnologija kao što je internet a koje su značajno doprinele novim vidovima komunikacije, povezivanju i razmeni podataka i informacija. Digitalizacija, brz razvoj kompjuterske industrije i sve šira upotreba informacionih i telekomunikacionih sistema rezultirali su i pojavom novih oblika kriminala i načina za vršenje tradicionalnih krivičnih dela, koji, ukupno gledano, čine tzv.

visokotehnološki, odnosno kompjuterski ili sajber (*cyber*) kriminal. Visokotehnološki kriminal je tokom proteklih godina počeo da zaokuplja sve veću pažnju naučne i stručne javnosti, kako sugerišu autori, ali i međunarodnih organizacija i državnih institucija. Ovaj oblik kriminala karakteriše visoka tamna brojka, jer je usled upotrebe sve sofisticiranije tehnologije njegovo otkrivanje i dokazivanje otežano, dok je, sa druge strane, šteta koja se nanosi kako pojedincima, tako i pravnim licima i državama sve veća. Prvi korak u suzbijanju visokotehnološkog kriminala predstavlja uspostavljanje odgovarajućeg pravnog i institucionalnog okvira. Polazeći od toga, autori analiziraju relevantne međunarodne instrumente s posebnim osvrtom na Konvenciju Saveta Evrope o visokotehnološkom kriminalu, kako bi se ukazalo na ključne standarde u pogledu normiranja ove materije kao i pozitivno zakonodavstvo Republike Srbije, kako bi se videlo u kojoj meri su postojeća rešenja usklađena sa međunarodnim standarima i u kom pravcu bi trebalo dalje razvijati pravni i institucionalni okvir kako bi suprotstavljanje visokotehnološkom kriminalitetu bilo efikasnije.

U radu pod naslovom Novac kao objekt zaštite u KZS, autora dr *Nataše Delić*, vanrednog profesora Pravnog fakulteta u Beogradu, analiziraju se krivična dela koja za objekt zaštite imaju novac: krivično delo falsifikovanje novca (član 223. KZ) i krivično delo pranje novca (član 231. KZ), koja se nalaze u glavi krivičnih dela protiv privrede. Pravna priroda i značaj ovih krivičnih dela opredelili su sadržinu i strukturu rada u kome su prikazana i analizirana osnovna i dopunska obeležja njihovih bića. U prvom delu rada analizirano je krivično delo falsifikovanja novca. Ovim krivičnim delom štiti se regularnost monetarnog sistema koji predstavlja neophodnu pretpostavku za stabilan privredni život. U datom kontekstu autor posebnu pažnju posvećuje pojedinim oblicima radnje izvršenja krivičnog dela. U drugom delu rada analizirano je krivično delo pranja novca koje je u naše pravo uneto u skladu sa obavezama preuzetim potpisivanjem određenih međunarodnih konvencija. Povodom pojedinih pitanja koja se u radu kritički razmatraju, autor iznosi zaključke potkrepljene odgovarajućim argumentima.

U tekstu Nasilje u porodici prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske iz 2012. godine autora dr *Ljubinka Mitrovića*,

vanrednog profesora na Fakultetu pravnih nauka Panevropskog univerziteta Apeiron u Banja Luci se raspravlja o često prikrivanom, tolerisanom pa čak i opraštanom, a u svakom slučaju na našim prostorima nedopustivo minimizovanom nasilju u porodici, kao i načinima državne reakcije na njega u sistemu prekršajnih sankcija predviđenih novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske. Nasilje u porodici predstavlja univerzalnu, globalnu sociopatološku pojavu i kriminološki fenomen koji se javlja u svim kulturama, svim društvima i svim regionima sveta. Sistem sankcija, odnosno posebnih mera koje se primenjuju prema ovoj kategoriji nasilnika je karakterističan i po stalnim promenama u smislu uspostavljanja novih mera i postupaka usmerenih ka nasilniku, s jedne strane, odnosno na zaštiti žrtve nasilja, s druge strane.

U tekstu Rad za opšte dobro na slobodi u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske autora doc. dr *Veljka Ikanovića*, sudije Vrhovnog suda Republike Srpske analizira se okolnost da premda je u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske više od decenije propisano da sud kada izrekne kratkotrajnu kaznu zatvora može odrediti i da se ona zameni radom za opšte dobro na slobodi, to još uvek u praksi nije primenjeno. Ovo nije tako jednostavno objasniti budući da je, kako sugeriše autor, navedeno zakonsko rešenje na liniji savremenih tendencija veće primene alternativnih sankcija umesto kratkotrajnih zatvorskih kazni. Polazeći od razloga uvođenja ovog instituta u domaće zakonodavstvo autor analizira njegovu sadržinu, ukazuje na određene slabosti i mogućnosti drugačijih rešenja i nastoji da pronikne u razloge zašto se on ne primenjuje u praksi.

Dr *Slađana Jovanović*, vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu, u delu hrestomatije posvećenom Zahtevima Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici ističe da je konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici prvi međunarodni pravnoobavezujući instrument u sferi zaštite žena od nasilja koji pred države članice postavlja jasne zahteve i obaveze koje moraju poštovati na polju prevencije, zaštite žrtava i njihovih prava, gonjenja i kažnjavanja učinilaca i kreiranja koordinisanog, multisektorskog pristupa problemu. Republika Srbija je potpisala Konvenciju, a u očekivanju

ratifikacije, čini se uputnim, kako sugeriše autor, sagledati aktuelnu situaciju sa aspekta zahteva i preporuka najnovije evropske konvencije. U tekstu se definiše kao cilj upoređenje postojećih rešenja u oblasti zaštite žena od nasilja u Srbiji sa onima na kojima insistira Konvencija. S obzirom na to da je krivičnopravni mehanizam zaštite u Srbiji najčešće trpeo izmene i kritike, ovaj rad ukazuje prvenstveno na njegove nedostatke i probleme u ostvarivanju efikasnije zaštite žrtava, nudeći moguća rešenja.

U radu posvećenom Izvršenju krivičnih sankcija kao obliku državne reakcije na kriminal dr *Zlatko Nikolić*, viši naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, insistira na tome da se državna reakcija na kriminal, osim zakonske pretnje i procesuiranja, uvek ogledala i u izvršenju krivičnih sankcija kojima je ta država za određene prestupe unapred zapretila. Između željenog i stvarnosti u realizaciji zaprećenog uvek je postojala i manja ili veća diskrepanca, što je zavisilo od stvarne posvećenosti države da problem reši, zatim od efikasnosti njenog činovničkog aparata i, naročito, od političke volje vladajućih da proklamovano zabranjeno ponašanje stvarno zabrani. Otuda je za ostvarenje svrhe kažnjavanja već procesuiranih prestupnika, ali i za postizanje preventivne svrhe "kažnjavanjem potencijalnih prestupnika, uvek veoma važno i kada će se i kako ostvariti kažnjavanje u državnoj reakciji na kriminal. Traženje odgovora na pitanje kakva je naša realnost u odnosu na željeno u toj državnoj reakciji je osnovni predmet analize dr Nikolića.

U tekstu Probacija - tretman u zajednici: osvrt na organizacione i normativne pretpostavke u Republici Srbiji dr *Zoran Ilić*, redovni profesor Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu i *Marija Maljković* asistent Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu, koautori ističu da je probacija danas pojam koji je prepoznatljiv i rasprostranjen u gotovo svim zemljama savremenog sveta. Nastala je kao odgovor na nezadovoljstva rezultatima na polju institucionalnog tretmana u zatvoru, ali i kao pokušaj da se proces korektivnog delovanja u zatvoru nastavi i na slobodi – u zajednici. U nastojanju da naučnu i stručnu javnost upoznaju sa dosadašnjim efektima uvođenja probacije u Srbiji autori se osvrću kritički analiziraju dosadašnja iskustva na normativnom i

organizacionom planu. Probacija predstavlja svojevrsan pokušaj uvođenja u život mera i sankcija koje se sprovode u zajednici, zasnovanih na zakonu i određenih za počinioce krivičnih dela. Odnosi se na aktivnosti i intervencije kojima pripadaju kontrola, nadzor, vođenje, pomoć i podrška ne samo počiniocu, nego i samoj žrtvi krivičnog dela pri čemu u ostvarivanju ovih aktivnosti posebno mesto pripada probacionim službama.

U radu Usklađenost primene alternativnih krivičnih sankcija u Srbiji sa evropskim standardima dr *Zorana Stevanovića*, naučnog saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja i *Jasmine Igrački*, koautori prikazuju upotrebu alternativnih krivičnih sankcija u pojedinim evropskim zemljama i Evropske standarde koji čine polaznu osnovu u izgradnji vaninstitucionalnih sankcija. U tekstu se analiziraju vrste alternativnih sankcija, teškoće u praksi i obim njihove primene u Srbiji. Iskustva u primeni vaninstitucionalnih mera i sankcija kojima se zamenjuje kazna zatvora, kod nas, su u početnoj fazi. Alternativne sankcije su uvedene u naš krivični sistem 2006. godine usvajanjem Krivičnog zakonika (čl. 43. i 52.) i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (čl. 181, 182, 183, 184.) čime je uređena njihova primena i izvršenje. Pod alternativnim kaznama zatvora smatraju se nove sankcije ili mere (vaspitno-obrazovne, medicinsko-terapijske, radno okupacione etc.) koje se primenjuju u zajednici u cilju izbegavanja negativnih zatvorskih efekata i stigmatizacije prestupnika. Istovremeno, ove sankcije stvaraju povoljnije uslove za uspešniji proces integracije prestupnika u društvo. Zakonska rešenja u Srbiji su u skladu sa međunarodnim standardima o suštini i ciljevima primene alternativnih sankcija i njihovih nastojanja da se u većoj meri primenjuju u svim slučajevima gde nije neophodna kazna lišenja slobode. Izricanje vanpenalnih sankcija u Srbiji je skromnog obima, ali se iz godine u godinu broj povećava i sudovi te sankcije prihvataju kao realnost i praksu savremenog kažnjavanja.

Marija Maljković, asistent i dr *Zoran Ilić* redovni profesor Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu u koautorskom tekstu pod naslovom Rad poverenika u Republici Srbiji - kontrola i nadzor i/ili pomoć i podrška raspravljaju o reformi krivičnog zakonodavstva Republike Srbije uvođenjem alternativnih sankcija u cilju humanizacije i

racionalizacije penalne prakse. Reforma je podrazumevala formiranje Povereničke službe koja bi bila zadužena za realizaciju ovih mera pri čemu je problem kadrova u ovoj službi bilo pitanje od vitalnog značaja, budući da je upravo od efektivnosti i kvaliteta njihovog rada zavisilo funkcionisanje i uspešnost čitavog koncepta alternativnog sankcionisanja. Teškoća dobrog izbora i obuke poverenika, sugerišu autori, ogleda se u činjenici da domen njihovog rada obuhvata širok spektar aktivnosti, počevši od kontrole i nadzora nad izvršenjem alternativnih sankcija i mera, pa sve do pomoći i podrške koju poverenici pružaju osuđenima ali i njegovim žrtvama, porodici i zajednici kojoj pripadaju.

Članak pod naslovom Koliko su uslovi izvršenja zatvorske kazne daleko od evropskih standarda? mr *Ljeposave Ilijić*, istraživača saradnika Instituta za krminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, posvećen je analizi činjenice da na globalnom planu, još od 80 tih godina do danas, postoji stalni porast broja lica lišenih slobode, lica zadržanih u pretkrivičnom postupku, pritvorenih tokom krivičnog postupka, osuđenih na kaznu zatvora u krivičnom i prekršajnom postupku kao i lica prema kojima su određene mere bezbednosti povezane sa lišenjem slobode. Imajući u vidu odnos broja zatvorenih lica u odnosu na ukupnu populaciju određene države, evropske zemlje su se odlikovale relativno niskom stopom zatvaranja. Međutim, poslednjih godina trend povećanja stope zatvorske populacije uočava se i u Evropi, a Srbija, na žalost prati ove negativne trendove. Mr Ilijić pokušava da odgovori na relevantna pitanja o razlozima prisustva velikog broja lica u zatvorskim ustanovama, o uslovima izdržavanja zatvorske kazne na našim prostorima, kao i o raskoraku između proklamovanih prava i položaja zagarantovanih brojnim međunarodnim konvencijama i standardima i realnih uslova.

U tekstu pod nazivom Uloga Evropske konvencije za zaštitu kućnih ljubimaca u suzbijanju zlostavljanja životinja u Srbiji autor dr *Ana Batrićević*, istraživač saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, raspravlja o suštini Konvencije saveta Evrope za zaštitu kućnih ljubimaca koja je usvojena 1987. godine, ali ju je Republika Srbija ratifikovala tek 2010. godine – znatno kasnije od ostalih evropskih zemalja. Ovaj međunarodni pravni izvor regionalnog

polja primene proklamuje osnovne standarde zaštite dobrobiti posebne kategorije životinja – kućnih ljubimaca i postavlja temelje za korenitu promenu njihovog položaja u društvenim ali i pravnim sistemima modernih evropskih zemalja. Imajući u vidu rastući uticaj moderne etike zasnovane na biocentrizmu na odnos čoveka prema životinjama, autor u radu nastoji da analizira motive za usvajanje ove Konvencije, ciljeve koji se njenom implementacijom žele ostvariti, kao i da ukratko predstavi kriterijume koje ona postavlja u oblasti držanja, čuvanja, uzgoja, prodaje, lečenja i eutanazije kućnih ljubimaca i napuštenih životinja. Autor takođe predstavlja postojeći normativni okvir za krivičnopravnu i prekršajnopravnu zaštitu životinja uopšte, a posebno kućnih ljubimaca u Republici Srbiji, ispitujući pri tome mogući uticaj ratifikacije ove Konvencije na njegovo tumačenje i praktičnu primenu, kao i njen doprinos prevenciji, sankcionisanju i suzbijanju zlostavljanja životinja u našoj zemlji.

Doc. dr *Zoran V. Čvorović*, prof. dr *Ivica Radović*, sa Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu i mr *Snežana Antonijević* u tekstu Kriminal kao pojava ugrožavanja biodiverziteta raspravljaju o tome da je pored očuvanja klime, redukovanje biodiverziteta nesumnjivo najvažniji strateški zadatak u globalnoj zaštiti prirode i životne sredine na planeti Zemlji. Biodiverzitet se smanjuje dejstvom ljudskih aktivnosti, a promene koje dovode do smanjenja biološke raznovrsnosti koje su do danas evidentirane u svetu, postoje, u većoj ili manjoj meri, i u našoj zemlji. U radu se analizira negativno delovanje i na najzaštićenije delove životne sredine; štaviše ono je prisutno i u okviru zaštićenih objekata prirode kakvi su parkovi prirode i nacionalni parkovi. U svrhu trajne i sveobuhvatne zaštite biodiverziteta nameće se potreba za zajedničkim i međusobno usklađenim aktivnostima implementacije Konvencije o biološkoj raznovrsnosti što podrazumeva sprečavanje faktora koji ugrožavaju biološku raznolikost i rehabilitaciju delimično ugroženih prostora.

U tekstu Mogućnosti primene teorija evropsko-američkog menadžmenta na unapređenje upravljanja ljudskim resursima u institucijama bezbednosti, autora dr *Momčila Talijana*, naučnog savetnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, doc. dr *Miroslava M. Talijana* sa Vojne akademije Univerziteta odbrane u

Beogradu i mr *Svetlane Ristović*, predavača na Kriminalističko-policijskoj akademiji u Beogradu se diskutuje o upravljanju ljudskim resursima u institucijama bezbednosti što se smatra važnim segmentom integralne teorije upravljanja ljudskim resursima nastale u aktuelnom trendu uspostavljanja imanentnih oblika aplikacije upravljanja ljudskim resursima u našem društvu. Diskusija o krucijalnim elementima klasične škole menadžmenta uključuje, kako ističu autori, naučnu školu menadžmenta, administrativnu školu kao i teorije birokratije, uglavnom ja zasnovana na analizi o razvoju teorije i unapređenje prakse upravljanja ljudskim resursima u institucijama bezbednosti putem primene postulata izvornih teorija evropsko-američkog menadžmenta.

Tekst Pojam efikasnosti krivičnog postupka- razumemo li ideal kome težimo? autora *Milice Kolaković - Bojović* istraživača saradnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu govori o tome da smo svedoci višegodišnjih, intenzivnih reformskih procesa u domaćem krivičnom zakonodavstvu i organizaciji pravosuđa. Iako su se na svakih nekoliko godina smenjivale različite koncepcije o tome kako bi moderan krivični postupak trebalo da izgleda, u stručnoj i naučnoj javnosti je sve vreme postojeo konsenzus u pogledu fakta da krivični postupci u Republici Srbiji moraju biti efikasniji. Nakon velikog broja radova posvećenih ovoj temi i čestih izmena normativnog i institucionalnog okvira, autor sugerše da u domaćoj stručnoj i naučnoj javnosti još uvek ne postoji saglasnost o tome koji sve elementi generišu pojam efikasnosti sa emfazom da to ima negativne efekte na polju kreiranja i sprovođenja adekvatnog normativnog okvira i drugih mera koje imaju za cilj unapređenje efikasnosti krivičnog postupka.

Dr *Zoran S. Pavlović* docent Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu i *Nikola Petković*, saradnik u nastavi, u koautorskom tekstu Prevenција seksualnih delikata na štetu maloletnih lica u novom krivičnom zakonodavstvu raspravljaju o novim institutima koja donosi Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima sa naglaskom na implementaciju konkretnih obaveza koje ima Republika Srbija u vezi sa usklađivanjem svog zakonodavstva sa pravom

Evropske unije i Konvencijom Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja. Otvorilo se pitanje pravne sigurnosti, s obzirom da je propisivanje pravnih posledica osude sada rešeno u dva propisa, zabrana ublažavanja kazne i zabrana uslovnog otpusta, kao i odredbe o ne-zastarelosti i međunarodnoj pravnoj pomoći u razmeni podataka. Poluotvoreni sistem registra seksualnih delinkvenata, produženi rokovi za rehabilitaciju i uvođenje posebnih mera bez priznavanja da je reč o krivičnopravnim merama *sui generis* ukazuju da je pitanje regulisanja preventivnih, posebnih mera za sprečavanje recidiva seksualnog nasilja tek na početku.

Mr *Dragana Čvorović*, asistent na Kriminalističko-policijskoj akademiji u Beogradu u tekstu Tužilački koncept istrage kao instrument državne reakcije na kriminalitet (novi ZKP RS i evropski standardi) analizira pojam i partikularne koncepte istrage kao instrumente državne reakcije na kriminal sa osvrtom na njihovu efikasnost, kao i koncept istrage u novom ZKP RS i njenu usaglašenosti sa standardima Evropske unije. Autor zaključuje da koncept istrage u ZKP RS iz 2011. godine više odgovara paralelnoj nego tužilačkoj istrazi, eksplicira manjkavosti probleme njegove normativne razrade kao i obrazlaže *de lege ferenda*.

Socijalne, ekonomske i političke okolnosti u Srbiji našeg doba daleko su od optimalnih, pri čemu se ni intelektualna, ni politička elita još uvek ne nalaze na mestu na kojem se formira geopolitika niti donose važne odluke za budućnost nacije i države. Srbiji, umornoj i "bolesnoj" od kontinuiranih političkih turbulencija, tranzicionih procesa komplikovanih posttraumatskim stanjem kao i pogoršanjem mentalnog zdravlja stanovništva, ekonomskom krizom, krizom vrednosti i identiteta kao i porastom kriminala i socijalnih devijacija i nekih novih pojava oblika socijalnih aberacija potrebne su stabilnije institucije sistema koje će je efikasnije štititi od pozicije vunerbilnosti i rizika. Nasilje koje u poslednje vreme eskalira uvek je praćeno viškom strasti, negativnih emocija i mržnjom. Mržnja kao emocija sa izrazito negativnim predznakom uglavnom je nešto što je stvar individue, njenog trenutnog ili trajnog psihološkog stanja, aktuelne motivacije, životnih okolnosti, psiholoških nedovršenih poslova, temperamenta kao i strukture karaktera. Međutim, pod nekim specijalnim

okolnostima, kad se zabrana nasilja koja je univerzalna civilizacijska zabrana jednom sruši, iracionalna mržnja koja ima tendenciju da bude vrlo "zapaljiva" može se "omasoviti" i dalje prenositi mehanizmima socijalne infekcije. Negativna osećanja su najčešće psihološki "zarazna" i ekstremno "zapaljiva".

Adolescenti su "ranjiva" populacija na koju se lako utiče i kojom se može jednostavno manipulirati u službi nekih političkih ciljeva, kao i zamišljenih ili stvarnih interesa neke grupe koja je u poziciji moći da tu manipulaciju organizovano projektuje na ciljnu grupu. To se u istoriji bezbroj puta ponavljalo i to, globalno posmatrano, u svim društvima i u svim civilizacijama. Kad neka politička opcija želi da prikaže kako je narod nezadovoljan, onda je najjednostavnije izvesti adolescente, praktično decu, na ulicu i dati im gotove parole, formule i matrice i prikazati to kao stav naroda prema nekom problemu. Stvar je naprosto u tome da je monstrum, godinama nežno gajen u nedrima arhitekata monstuma, postao isuviše moćan i oteo se kontroli. Ni mediji u celoj ovoj horor drami nisu nevini, jer prenose destruktivne stavove onih koji prete i ugrožavaju stabilnost funkcionisanja sistema što se onda, kao socijalna korozija, širi. Poenta je u tome da nasilje ne sme da dobija socijalnu ni medijsku afirmaciju.

U društvima koja su vekovima dobro organizovana, surevnjivost se kanališe na socijalno poželjan način tako što se favorizuje viteško takmičenje u plemenitim, intelektualnim ili socijalnim veštinama, po strogo definisanim pravilima i kodeksom ponašanja. Pandemija verbalnog, fizičkog i mentalnog nasilja i dalje determiniše duh vremena U Srbiji i daje svoj doprinos svojevrsnoj pohvali ludosti, lišenoj erasmovskog konteksta. Inkorporacija naučne misli u socijalna zbivanja podrazumeva vrlo složeno međudejstvo različitih faktora, od kojih su možda najvažniji racionalno ponašanje političke elite i državnih institucija, uključujući i aktivan rad na prosvetivanju nacije. Rastući nacionalizam u malignoj formi koji iznova podiže svoju ružnu glavu mogao bi biti problem za državu u najširem smislu, pa i za neophodnu harmonizaciju sa evropskim standardima. U cilju postizanja makar relativnog stanju psihosocijalnog ekvilibrijuma, uticaj naučne misli na kreiranje ideja o stabilnijem, zdravijem i prosperitetnijem društvu kao analitičkog *Weltanschauung* u

formiranju funkcionalnih institucija i kreiranju državne reakcije na kriminal trebalo bi da bude nesamerljivo veći.

Prevenција i redukcija nasilja i kriminala je ozbiljno pitanje za svaku državu i zahteva pažnju i angažovanje njenih institucija na duži rok. Država koja brine o stabilnom funkcionisanju svojih institucija, dobrobiti građana i budućnosti nacije treba da oformi ozbiljne timove eksperata koji će raditi na izradi preventivnih programa. Kaznena politika države mora da se postara da na ovom tlu više nikada ne nikne cveće zla. Ili, drugim rečima, da se vratimo na početak, Ciceronovim rečima: *salus populi suprema lex esto*. Ova sentenca već vekovima predstavlja konstitucionalnu metanormu u uređenim državama i aksiomu koji ima najviši smisao kad je o zakonima koji štite interes države i njenih građana reč. Ona je u mnogim državama sveta element državnog pečata. Nalazi se kao moto na početku XXX poglavlja Hobsovog (Hobbes) *Levijatana* i XIX poglavlja Spinozinog *Teološko-političkog traktata*, a Lok (Lock) je upotrebio kao epigraf u svojoj *Drugoj raspravi o vladi*, smatrajući je fundamentalnim pravilom koim treba da se rukovodi svaka vlast.

Citirana maksima genijalnog rimskog filozofa, državnika, pravnika i oratora čiji uticaj na istoriju ideja u evropskoj pravnoj i političkoj literaturi prevazilazi bilo kojeg drugog pisca na bilo kom jeziku bi se, dragi čitaocē, mogla smatrati i zaključkom nad celom ovom Prolegomenom.

Leposava Kron

Aleksandar Jugović

U Beogradu, maja 2013.